

Kees Combat

Een zeer beproefde roomse didactiek van het bijbelverhaal

De halve eeuw oude methode van frater Bellarminus

Onlangs schoot mijn gemoed weer eens vol. In een bak met afgedankte boeken van een oud patershuis hervond ik een stuk van mijn lagerschoolperiode. *Leergang voor de bijbelse geschiedenis. De weg naar Christus. Oude Testament. Handleiding 5 voor de leerkracht van het vijfde leerjaar.*

Daar zag ik weer hoe - nog vóór in de jaren zestig, daarna moet het gauw afgelopen zijn geweest - meester Olde Bruggink uit Boekelo met vaste hand op het zwarte schoolbord op standaard - met zo'n steun van achteren dat-ie niet omviel - de weg naar de hemelpoort tekende. Rechtsboven de omweg naar het vagevuur, en helemaal naar rechtsbeneden: de donkere weg naar de hel. We mochten dat natekenen. Omdat ik - en nog een paar jongens - dat vlotweg deden, nam meester ons in vertrouwen en liet ons het boek zien waaruit hij deze en andere metaforische tekeningen voor het bord steeds overnam.

Het was dit boek dat ik nu terugvond in de dump. Uitgeverij St.-Gregorius-huis, Utrecht. Met een 'nihil obstat' van W.R. de Jong, Censor a.h., te Schalkhaar, 26 October 1946. Auteurs: frater M. Bellarminus (Mol) en L.J. Welling. De methode had het jaren uitgehouden, da's duidelijk.

Dat de heren niet over één nacht eis waren gegaan blijkt op bladzijde 5 uit de volgende historisch interessante mededeling: 'Deze leergang voor de Bijbelse Geschiedenis kwam tot stand met medewerking van Dr. B. Alfrink, Professor in de Exegese en het Hebreeuws aan de Keizer Karel-Universiteit te Nijmegen'. Welke bemoeienis de latere aartsbisschop van Utrecht, kardinaal Alfrink daadwerkelijk met de leergang heeft gehad, weet ik niet, maar het werk ademt in elk geval de geest van ruimte en vrijheid die Alfrink niet op zijn opvolger heeft kunnen overbengenen.

Van de grote frater Bellarminus Mol zou ik later veel tekeningen zien, blinkend van eenvoud, en ook de tekeningen bij deze bijbelse geschiedenis waren hem een zorg. Op blz. 346 van het dikke boek lees ik: 'De tekenaar heeft veel moeten studeren, naslaan en bespreken om elk detail verantwoord te doen zijn. Hij heeft daarbij echter van elk gegeven niet alleen een juiste, maar ook een artistiek verantwoorde tekening gemaakt.(...) Elke tekening is rustig, voornaam, gewijd gehouden. Bij elke figuur is gedacht aan een bepaalde expressie en ze zullen dan ook niet nalaten te spreken.'

En zo was het. Er moeten in ons land duizenden inmiddels gepensioneerde onderwijzers rondlopen die met Bellarminus' handleiding binnen bereik de eenvoudige lijnen op hun bord hebben gezet. Bordtekenen was een eis waaraan elke onderwijzer moest beantwoorden. En hoe simpel was het gehouden. 'Denk niet' schreven Bellarminus en Welling, 'dat wij u gaan vermoeden met 'n ingewikkelde methodiek. Uw geest en uw werkwijze zullen rust vinden in de eenvoud van ons plan. Dit is dan de weg, die wij voor u gebaad hebben.' Zelfverzekerd waren ze wel, die twee. Kalm en vastbesloten.

Maar met recht. Ik wil hier, omdat naar mijn mening voor het geven van bijbelse geschiedenis nimmer zulk een voortreffelijke didactiek is bedacht als door frater Bellarminus Mol, de inhoud van dit teruggevonden boek weergeven. Ik doe dat ook omdat ik vind, dat bijbelse geschiedenis weer in het curriculum van de oudere groepen in het basisonderwijs en in de basisvorming opgenomen moet worden. Beter dan theologie op de hurken, moraal aan de hand van de noden in de wereld of een maatschappijleer met geforceerde doelstellingen. Via een goed verteld verhaal komen moraal, gods- en mensbeeld vanzelf aan de orde.

Het boek van Bellarminus en Welling bestaat uit een algemeen gedeelte, dat gaat over de uitgangspunten en het didactisch kader, en een bijzonder gedeelte waarin het bijbelverhaal in veertig lessen wordt uiteengezet.

De leerstof: de bijbelse geschiedenis

Het bijzondere gedeelte begint met een overzicht van de leerstof, een verantwoording van de keuzen die gedaan zijn en een lesschema. Daarop volgen de veertig uitgewerkte lessen. We vinden die terug in acht perioden en twee losse verhalen. Met die verhalen van Judit en Job wordt de cyclus afgesloten: lessen 39 en 40. Daaraan vooraf gaan dan:

I. *Jeugdgeschiedenis van het mensdom*, met onder meer het verhaal van de schepping, de zondeval en belofte van de Verlosser, Kaïn en Abel, de zondvloed, Noë en zijn zonen en de toren van Babel. Les 1-3.

II. *De aartsvaders* (2000 tot 13de eeuw vóór Christus). Hier gaat het over Abraham, Isaäk, Jakob en diens zonen, hun reizen naar Egypte, en steeds herhaling van dé Belofte. Les 4-11.

III. *Moses en de uittocht* (13de eeuw) met centraal daarin Moses, de plagen van Egypte, het paaslam, de uittocht, de doortocht door de Rode Zee, de tocht door de woestijn, de wetgeving bij Sinaï en de aankomst bij het Beloofde Land. Les 12-17.

IV. *Josuë en de intocht* (12de eeuw). Eindelijk in het Beloofde Land. Les 18-19.

V. *De rechters*, met het verhaal van Debora en Barak, Gedeon, de rechters Jefte en Samson ['Er was nu een vrouw, Delila geheten, met wie Samson het erg goed kon vinden']. Les 20-22.

VI. *De koningen* (1050-697). Liefst tien lessen worden gewijd aan de periode van het koningschap van Saül, David en Salomon, de scheuring van het rijk, de profeten Elias, Amos en Isaias, Achab en Izebel, de Assyrische gevangenschap en Tobias. Les 23-32.

VII. *De gevangenschap in Babylon* (606-586-536) gaat over de profeet Jeremias, de val van Jeruzalem in 586, de Babylonische gevangenschap, het verblijf in Babylon, met Ezekiël en de profeet Daniël. Les 33-35.

VIII. *Tijdperk van het herstel* met daarin lessen over de terugkeer, de godsdienstvervolgung tussen 200 en 100 en de strijd voor godsdienst en vrijheid. Les 36-38.

D.
w e g
n a a r
Christus
gaat vanaf de
gesloten paradijs-
poort op naar het
teken onzer verlossing,
om over te gaan in
de weg met Christus,
die uitloopt op de geopende
paradijspoort, waar wij in
eeuwigheid zullen zien Hem, met
wie wij op de Goede Weg ge-
leefd hebben en die zo vol liefde was
en zo goed om met ons mee te gaan.
Tussen de twee Testamenten staat Jesus' kruis,
waarvan reeds allen leefden, die de volheid
der tijden niet mochten beleven en in welks
kracht wij, die dit wel mogen, voortgaan in vrede.
„Heer, mijn God, baan voor uw aanschijn mijn weg” (ps. 5).

De didactische kwaliteiten

Het zal wel bekend zijn, zeker in katholieke kring wist men 't, dat onderwijzende broedercongregaties doorgaans zorgden voor excellent onderwijs aan kinderen in de leeftijd van zes tot twaalf. Ik laat de negatieve kanten van het internaatsleven, waarover onder meer door Theo Vesseur en Jeroen Brouwers zo pakkend is geschreven, nu maar buiten beschouwing, als zijnde uitwassen die in zulke gesloten inrichtingen, geleid door celibatairen, zeker zullen zijn voorgekomen. Er stond erg veel tegenover. Zoals de jezuiten veel leden van de katholieke intelligentsia in hun scholen voor voortgezet onderwijs hebben gevormd, zo deden de broedercongregaties dat op het niveau van de lagere school. De Broeders van Maastricht bijvoorbeeld waren om hun onderwijskundige inzichten hoog gewaardeerd. En wat de jeugdliteratuur betreft: zonder het R.K. Jongensweeshuis, een uitgeverij van de Fraters van Tilburg, zou deze bijvoorbeeld de voor veel katholieke kinderen spannende én opvoedende avonturen van *Puk en Muk* gemist hebben.

We praten nu in de literatuurdidactiek over 'productief-creatief' werken. Wat is dan dit, uit mijn vondst: " 't Samenstellen van 'n godsdienstig werkboekje is iets dat kinderen graag doen. 'n Kind wil concreet zien en uiten wat het weet en is graag zelf actief in het leerproces. Dit moogt ge niet onderschatten en daarom ook niet de poging, om het kind in zijn drang zich tastbaar te laten uiten, minachten. De drang iets te maken zit elk kind in 't bloed. U moogt dan het werkboekje niet beschouwen als een franje van deze leergang. 't Is 'n wezenlijk bestanddeel en geeft 't kind gelegenheid zijn doe-drang te bevredigen. 't Maakt ook uw godsdienstonderwijs fris en aangenaam.' (p. 30). In dezelfde geest onderscheiden de auteurs onderdelen die de leerlingen echt moeten kennen en andere die alleen dienen 'om uw les belangwekkende en begrijpelijk te maken. De kinderen behoeven al deze zaken *dus niet te kennen en te leren*. "Ce sont les petites choses qui intéressent les enfants". En de cursivering is van hen.

De gehele leergang

De totale leergang van zes jaar bijbelse geschiedenis bestond uit een overonderend pakket. Als gezegd telt mijn gebonden 'afdankertje' voor het vijfde leerjaar al 350 bladzijden, maar voor dat jaar komen daar nog bij een boek met veertig geïllustreerde lessen over het Oude Testament in twee delen en een bijbels werkboekje, tevens leerboekje. Die opzet gold voor elk jaar, telkens de handleiding en het werkboekje en dan een gevarieerd lessenaanbod.

Voor de eerste klas bestaat het lessenboek bijvoorbeeld voor het Oude Testament uit zeven grote platen zonder tekst en voor het Nieuwe Testament uit twintig geïllustreerde lessen, in de zesde klas bijvoorbeeld uit veertig geïllustreerde lessen over het Nieuwe Testament, met daarbij het Johannes-evangelie en de Handelingen der Apostelen. Voor het voortgezet onderwijs was er dan nog een leesboek in twee delen voor beide Testamenten, een leerboekje en een leidraad voor de docent.

Tot het hele pakket behoorden bovendien drie landkaarten, van de Oude Wereld, de stad Jeruzalem en Palestina, eveneens door Bellarminus Mol ontwor-

Het rijk des afgronts zal met smooch en
 lofgezangen U eeuwig eeren, zoo gy 't hel.
 denstuck volvoert Al wat de vleermusvlerck
 in lucht en zwavel roert Verlangt te deelen
 in den rijkdom van dien zegen, En vaert op
 helsch getoet den overwinner tegen, —
 Zoo moedigh, dat de stoel des hemels op 't ge.
 schal Aen t wanckelen, verschrickt van
 's menschdoms zwaren val. (Vondel).

U zult goed doen het een en ander te verklaren. Daarna is deze tekst heel goed door vijfdeklassers te begrijpen.

pen. Zij waren 'een combinatie van 'n topografische en reële weergave van Jerusaleem, de Oude Wereld en Palestina. Dit laatste werd bewerkt door op de kaarten personen, dieren, bomen en planten, gebouwen, enz. aan te brengen. De gekleurde kaarten bieden 'n echt oosters aspect. Tevens zij opgemerkt, dat de kaarten bij zo goed als alle lessen te gebruiken zijn.'

In de handleidingen kwam de kaarten terug, en daarbij werkte de herhaling in het voordeel: zonder ze bewust te leren bijvoorbeeld via een blinde kaart, wisten de leerlingen na afloop van de lagere school exact hoe de wereld van de bijbel topografisch in elkaar zat.

Uit de inleiding wordt ook duidelijk dat het schema van de 40 lessen hierboven gegeven, in feite het hele programma van alle voorafgaande jaren bevat en bedoeld is als uitbreidende herhaling van de leerstof. De jeugdgeschiedenis van de mensheid is dus de stof voor de eerste klas, de verhalen van de aartsvaders Abraham, Izaak en Jacob tot het einde van de omzwervingen in de woestijn vormden de stof voor de twee klas, enzovoorts.

Het zou mij niet verbazen als de nuchtere opvattingen van de latere kardinaal Alfrink zijn terug te vinden in de doelstellingen van de leergang:

'1. Het bijbrengen van de voor een Christen noodzakelijke en nuttige kennis van de Bijbelse Geschiedenis. Dit doel is ondergeordend aan

2. het benutten van deze kennis voor de ontwikkeling van het godsdienstig en zedelijk leven der kinderen' (p. 15), een rangorde van doelstellingen die helemaal zou beantwoorden aan wat ik hierboven voor de huidige situatie zou aanbevelen.

Bellarminus wilde een realistische behandeling van de bijbel, met de bijbeltekst (Petrus Canisiusvertaling) als basis voor de kinderlijke bewerking van het verhaal, voorzien van bijbelwetenschappelijk gemotiveerde toevoegingen en verklaringen, de rol van de mensen in de bijbelse geschiedenis, en het geografisch en historisch milieu waarin de verhalen zich hebben afgespeeld. Zo kregen de leerlingen een beeld van het joodse omgangsleven, de gebruiken en gebruiksvoorwerpen, de huizenbouw, instellingen, voeding.

Werkvormen: dramatiseren, muziek, tekenen

Bellarminus en de zijnen waren overtuigd van de noodzaak van creatieve verwerkingsvormen. Een zo'n verwerkingsvorm heb ik als kind aan den lijve ervaren, toen de klas, als afronding van de bijbelse geschiedenis een opvoering gaf van het bekende 'Een is een, ene God alleen, ene Zaligmaker en anders geen. Twee stenen tafelen die Mozes sloeg aan wafelen. Drie patriarchen: Abram, Isaak én Jacobus. Vier evangelisten die de waarheid wisten. Vijf kruiken wijn die er op de bruiloft van kana zijn. Zes wijze maagden die de Heer behaagden.' En zo vatte je in a nutshell zes jaar onderwijs samen.

Dramatiseren is in de lessenreeksen dan ook schering en inslag, gebeurtenissen en parabels worden ermee uitgebeeld. Achterin hun handleiding vatten de auteurs samen hoeveel scènes uit de bijbelverhalen en parabels zij wel als 'acteerstukjes' hebben opgevoerd: 26 uit het Oude Testament, 41 uit het Nieuwe Testament. Eigenlijk laten ze alleen in dit aantal zien dat ze katho-

lieke didactici zijn: meer aandacht voor het verhaal van Christus dan voor de verhalen van diens profeten.

Een tweede vorm vonden de auteurs in de *muziek*: 'Ook 't psalmodiëren, zoals dat in de Gregoriaanse kerkmuziek gebeurt, zal 'n welkom hulpmiddel zijn de schoonheid der psalmen te waarderen. Vooral 't zingend declameren zal veel bijbelse gegevens op 'n mooie wijze in het geheugen vastleggen.' Kom daar vandaag eens om!

Tekenen is voor alle kinderen vanzelfsprekend. 'Bij alle verstandelijke activiteit is de mens hoogst zelfwerkzaam. Dit zelfwerkzaam-zijn gaat bij 't kind echter niet alleen langs visuele en auditieve wegen, maar ook zeer sterk langs motorische weg.'

Structuur van de les

Bellarminus en Welling hadden met onderwijzers en kweekelingen te maken die blijkbaar stuk voor stuk leefden in onze eigen cultuur. Als zij uitweiden over het paradijsverhaal doen ze dit onder meer door fragmenten uit Vondels *Lucifer* en *Adam in ballingschap* te citeren. Later komen ze ook nog toe aan *Jozef in Dothan* en aan *Jephtha*. Vijfde klas lagere school! En 't lukte hen om de kinderen enthousiast te maken.

Toch overdrijven ze niet. Ze bieden de theologische achtergronden van de bijbelse geschiedenis aan als echte leerstof voor de docent, maar voegen er aan toe: 'De kinderen behoeven deze niet te kennen'. Als de docent de lijn van de geschiedenis maar helder voor ogen heeft en vooral het accent legt op de belofte die Jahwe gedaan heeft om een verlosser te zenden.

Een les laten ze bij voorkeur in twee helften geven van ieder een half uur, al kan het ook met één les van drie kwartier. Het eerste half uur wordt gebruikt voor de onderdelen: aansluiting bij het voorafgaande (1), lokaliseren van de gebeurtenis die behandeld wordt (2), de vertelling (plaat in het boek erbij) (3), aanvullende beschouwing en aanwijzingen voor godsdienstig zedelijke vorming (4), bijzonderheden (5) en het lezen van de les door de leerlingen (6). In het tweede half uur worden vragen beantwoord (7), wordt de creatieve verwerkingsvorm uitgevoerd (8) en vastgesteld wat onthouden moet worden (9). Essentieel achten Bellarminus en Welling de onderdelen 3 en 4, het bijbelverhaal zelf en de les die eruit getrokken kan worden voor het bestaan.

Aanstaande boekenweek: herdruk katechismus

In het kader van de aanstaande boekenweek heeft een uitgever aangekondigd dat hij de oude Katechismus van de Nederlandse Kerkprovincie gaat herdrukken. 't Zal wel vooral commercieel gewin zijn dat wordt nagestreefd, te puren uit de nostalgie van oude roomsen die vergeten zijn hoe verschrikkelijk ze het opdreunen van de antwoorden op de vragen hebben gevonden, of uit de wraakgevoelens van ex-katholieken die aardige cabarettteksten zien in wat toch voor velen de inhoud van het geloof heeft verwoord.

Frater Bellarminus Mol zou het met afschuw aanzien. In een kanttekening bij de samenhang tussen bijbelse geschiedenis en de godsdienstles merkt hij op: 'U zult zeggen, dat er dan geen katechismus overhoord wordt. Daar behoort de

godsdienstles ook niet aan besteed te worden. Er is niets geestdodender en niets wat meer verveling wekt van het godsdienstonderricht, als het treurige katechismus-overhoren'. Meer ziet hij in een 'vraaggesprek' of in drie keer per week vijf minuten besteden aan een schriftelijke overhoring van twee vragen die achter op het bord 'verdekt' staan opgesteld. 'Op deze manier blijft er mooi wat tijd over voor mooiere dingen als zingen, tekenen, acteren, enzovoort.' Warm aanbevolen, deze didacticus van de bijbelse geschiedenis, ook nu, maar met als voornaamste variant een omkering van het accent: meer op het Oude Testament dan op het nieuwe. Ik zie leerlingen eerder iets doen met de sprinkhanenplaag of het offer van Kaïn en Abel dan met het op muziek zetten van het Weesgegroet of Onzevader, omdat ze in het eerste al kunnen leven als ze het verhaal hebben gehoord en de andere teksten pas kunnen beleven als ze in méér dan het verhaal geloven.

